

ספר יונה – הצעה למהלכי הוראה: יונה פרק ד'

רוני מגידוב

מהלך ההוראה המוצע

תוספות והארות למורה

האם יכול היה ספר יונה להיחתם בפרק ג'?

למעשה יכול היה ספר יונה להסתיים בסופו של פרק ג'. יונה ביצע את שליחותו, אנשי נינווה חזרו בתשובה ואלוהים ניחם (התחרט) על הרעה שחשב לעשות להם.

אולם חידה שנפתחה בפרק א' טרם קיבלה מענה. מדוע ביקש יונה לברוח מהשליחות? החידה עוד מתחדדת בפרק ג' משום שהסתבר שיונה מילא את תפקידו כנביא בהצלחה רבה – הוא הזהיר את אנשי נינווה, התריע בפניהם על הצפוי להם, והם האמינו לו ושינו את התנהגותם. היש טוב מזה? להפתעתנו התגובה של יונה בפתיחת פרק ד' היא:

וַיֵּרַע אֶל-יְיָ, רָעָה גְדוֹלָה וַיַּחַר לוֹ. וְעַתָּה סוֹף סוֹף יוֹנָה מְדַבֵּר. לא כמי שכפאו שד והוא קורא קריאה בת חמש מילים על נינווה כי ה' הכניעו, אלא שלושה פסוקים של משפטים שלמים, ארוכים. הגענו אל פתרון החידה של ספר יונה. סוף סוף יגלה פרק ד' לקורא הסקרן מדוע ברח יונה מלפני ה'. אולם הפתרון חידתי לא פחות.

למה ברח יונה מלפני ה'?

זה מה שאומר הנביא: ב וַיִּתְפַּלֵּל אֶל-ה' וַיֹּאמֶר, אָנֹכִי ה' הַלּוֹא-זֶה דְבַרְי עַד-הַיּוֹתֵי עַל-אֲדַמְתִּי--עַל-כֵּן קִדַּמְתִּי, לְבָרַח תַּרְשִׁישָׁה: כִּי יִדְעֵתִי, כִּי אַתָּה אֵל-חַנּוּן וְרַחוּם, אָרְךָ אַפִּים וְרַב-חַסְדֶּךָ, וְנִחַם עַל-הַרְעָה. ג וְעַתָּה ה', קַח-נָא אֶת-נַפְשִׁי מִמֶּנִּי: כִּי טוֹב מוֹתִי, מִחַיִּי. גם עתה לאחר שיונה מדבר, קשה להבין את טיעונו. מה רע בכך שאלוהים הוא אל חנון ורחום אך אפיים ורב חסד? למה יונה רוצה למות בגלל זה?

רשימת התכונות הללו של האל נזכרה בשמות ל"ד בהתגלות ה' למשה: וַיִּקְרָא, ה' ה', אֵל רַחוּם וְחַנּוּן--אָרְךָ אַפִּים, וְרַב-חַסְדֶּךָ וְאֱמֶת. רשימת תכונותיו של אלוהים בשמות ל"ד 6 – 7 הם הבסיס לשלוש עשרה מידות הרחמים. אולם נשים לב לשתי הרשימות

בתורה	דברי יונה
רַחוּם	חַנּוּן
וְחַנּוּן	וְרַחוּם
אָרְךָ אַפִּים	אָרְךָ אַפִּים
וְרַב-חַסְדֶּךָ	וְרַב-חַסְדֶּךָ
וְאֱמֶת	וְנִחַם עַל-הַרְעָה

במקום וְאֱמֶת יונה מציין וְנִחַם עַל-הַרְעָה. מה משמעות ההבדל? יונה לא רואה באל חנון ורחום, המעניק חסד וסבלנות כלפי חוטאים את דרך האמת בעולם. לא כך צריך, לדעתו, העולם להתנהל, זו אינה דרך צודקת.

מה מפריע ליונה שאלוהים הוא רחום וחנון אך אפיים ורב חסד?

להלן ציטוט מדברי פרופ' משה ציפור:

"נראה שהסיבה שלא רצה יונה בשליחותו הייתה עקרונית: הוא הבין מראש, ששליחותו תביא לתשובתם של אנשי נינווה, ובעקבותיה הסליחה וביטול העונש. ונגד זה יונה מתקומם. לדעתו הסליחה נוגדת את יסודות הצדק. אדם חייב לשאת באחריות למעשיו ולשלם את המחיר המלא על פשעיו. תשובה ואפילו מעשי תיקון כוחם יפה רק מכאן ואילך, אבל אינם יכולים לבטל את העבר. אי אפשר להפוך את העשוי לבלתי עשוי. ולא רק שאין זה מן הצדק,

כזכור, הצעתנו בפרק א' היתה לא ללמד בניגוד למהלך הסיפור של יונה. המספר בחר לא לספר על סיבת בריחתו של יונה עד לפרק ד', ואנו שיתפנו עמו פעולה. עתה העת לחזור לחידה בלתי פתורה זו.

גם כאן, כמו לאורך לימוד הספר כולו אנו ממליצים לא לוותר ולנוע עם התלמידים בין דפי התנ"ך, לפתוח את ספר שמות ולראות את הפסוקים.

חשוב כאן להזכיר את המושג "שלוש עשרה מידות". מושג זה חותם גם את רשימת ה"מי יודע" שבפיוט המוכר המושר בסדר פסח. כדאי לדעת שיש שני סוגים של 13 מידות: 13 מידות שבהן התורה נדרשת ו 13 מידות רחמים.

וראו [בויקיפדיה](#).

מהלך הלימוד מזמן עיסוק בהשוואה בחשיבותה ובנלמד ממנו הן במישור הגלוי והן במישור הסמוי. כדאי לא להחמיץ הזדמנות זו.

אלא גם אין בזה מן התבונה. אם יודעים הכול, שאפשר לחטוא ולעשות כל מעשה תועבה, ותמיד פתוחה הדרך ברגע מסוים לעצור ולהתחיל דף חדש, וכל העבר יימחק – מה מונע את בני האדם לחיות את ההווה במסלול של חטא, מתוך תכנון של 'אחטא – ואשוב', ומתוך ידיעה שה' הוא "ארך אפיים וניחם על הרעה"?"

מסתבר אפוא, כי הדרך הראויה להנהיג את העולם היא לדעת יונה מידת הדין ולא מידת הרחמים. הוא ידע עוד בארץ ישראל כי ה' שולח אותו להזהיר את נינוה החטאה, וכי הם יבהלו ויחזרו בתשובה. או אז יקבל ה' את תשובתם, ויחזור בו מהעונשתם על חטאייהם. מהלך זה אינו צודק בעיני יונה. זו אינה הדרך הראויה לניהול העולם, להשקפתו.

האם יונה טועה חד משמעית?

נראה כי הויכוח שבין יונה לאלוהים עשוי לזמן דיון פורה ומשמעותי בכיתה – האם נכון ללכת תמיד לפי מידת הדין? האם נכון ללכת תמיד לפי מידת הרחמים? מהם הרווחים בכל דרך? מהם המחירים בכל דרך? האם נכון שתלמידים בכיתה ישאו בעונש? האם צריך תמיד לוותר להם? האם נכון שתמיד ייעששו במלוא חומרת הדין?

נראה כי לא ניתן לפטור את הוויכוח בין יונה לאלוהים כאילו ברור שהאל צודק ויונה ה Trouble Maker טועה. אם בפרק ג' תהינו עד כמה כנה תשובתם של אנשי נינוה; אם אין תשובתם שלמה, כי אז ליונה טיעון חזק. יונה סבור, שלאור התשובה החפוזה של אנשי נינוה, שנעשתה תחת איום, תשוב נינוה בהדרגה לחטוא. בוודאי לאחר שסר האיום בהפיכתה. הוא חושב שאין זה נכון להימנע מענישת אנשי נינוה.

נשים לב שגם ה' לא טוען לתשובה כנה וגמורה של נינוה. בהמשך הפרק כשמנסה ה' להסביר ליונה מדוע עליו לחוס על אנשי נינוה, הוא אומר במשפט החותם את הספר: וְאֵנִי לֹא אֶחֹס, עַל-נִינְוָה הָעִיר הַגְּדֹלָה--אֲשֶׁר יֵשְׁ-בָהּ הַרְבֵּה מְשִׁתִּים-עֹשֶׂה רְבוּ אָדָם, אֲשֶׁר לֹא-יָדַע בֵּין-יָמִינוּ לְשִׂמְאֵלוֹ, וּבְהִמָּה, רָבָה. אלוהים איננו מביא כנימוק שתשובת אנשי נינוה שלמה וכי אין הם חטאים עוד. הוויכוח הוא, אפוא, אותנטי משמעותי, קיומי; ויש לו פנים לכאן ולכאן.

הכדור במגרש של אלוהים – כיצד יגיב?

כמו הפעלים המנחים בפרק א' – י.ר.א. ו י.ר.ד. "נבחש שוב בחומר" ונדגים מדרכיו של הסיפור המקראי. פעמים מילים וביטויים חוזרים בכתוב מכוונים אותנו לפיענוח הצפון בו. במקרה של "וימן" להדגשת עמידתו של יונה מול אלוהים, בעוד שכוחות הטבע מציינים לו ללא עוררין. ל"היטב חרה לך" תפקיד חשוב מאין כמותו. וראו להלן.

בפרק א' כשברח יונה מהשליחות, הוא שיתף פעולה עם המלחים ואף הציע כי יטילוהו לים. כאילו אמר לאלוהים – הכדור במגרש שלך, שחק. גם עתה עושה יונה תרגיל דומה.

לנאמו הארוך מגיב אלוהים במילים: וַיֹּאמֶר ה', הֲהִיטֵב תְּחָרָה לְךָ (פס' 4). האם אלוהים מסובב את הסכין? מה משמעות השאלה – 'האם אתה טוב טוב טוב?' ואולי יש לפרש את השאלה – 'האם טוב אתה עושה, יונה, שאתה כל כך כועס?' בין כך ובין כך, יונה כהרגלו בפרק א' עושה. יוצא מן העיר ויושב ממזרח לה לראות מה יקרה. האם תיחרב? ואם לא – האם יוכח כי אנשי נינוה אכן לא שבו תשובה כנה והם יחזרו לחטוא?

כדי לעמוד על התשובה של אלוהים ולהבין כיצד ינסה להעביר ליונה מסר משמעותי בתגובתו, חשוב שנעקוב אחר ביטויים מנחים בסיפור. אחד מהם הוא החזרה הכפולה על היטב תְּחָרָה לְךָ בפס' 4 ובפס' 9. חזרה מרובעת בסיפור יונה קיימת במילה וַיִּמַן המופיעה שלוש פעמים בפרקנו (פס' 6 – 7) ולהזכירנו כי ראשון הממונים ע"י ה' היה הדג בפרק ב' (פס' 1): וַיִּמַן ה' דָּג גְּדֹל, לְבָלַע אֶת-יוֹנָה. אלוהים ממנה אפוא דג, קיקיון, תולעת ורוח קדים חרישית. כל אלה כוחות טבע שאלוהים מגייס לשירותו. כל אלה כדי להראות כי כוחות הטבע נשמעים לאלוהים ללא פקפוק, בעוד יונה בורח ומתווכח.

היטב תְּחָרָה לְךָ - דרך חווייתית להבהיר ליונה את עמדת אלוהים.

על שאלתו הראשונה של אלוהים היטב תְּחָרָה לְךָ יונה משיב כדרכו – במעשה. הוא יוצא מן העיר, בונה לעצמו סוכה וממתין לראות מה יקרה בעיר. ה' ממנה גם קיקיון שיסייע להצל על יונה במדבר שמקדם לעיר. יונה שמח על הקיקיון, אך אינו יודע שבליילה מינה ה' תולעת שהכתה את הקיקיון שיבש. ככל הנראה יבשה הסוכה, או שבעת הזריחה, בזווית מאד חדה של השמש, הסוכה לא הספיקה להצל על יונה, והוא סובל עתה מהשמש והיובש, גם בעזרתו של מינוי אלוהי נוסף – רוח קדים חרישית.

הסיטואציה של החום הקשה ללא צל מספק, ואובדן הצל הנעים שמינה עבורו אלוהים, גורמים ליונה לדבר. ממש כמו שבבטן הדג הוא פתח את פיו לראשונה בספור - וַתֵּךְ הַשֶּׁמֶשׁ עַל-רֹאשׁ יוֹנָה, וַיִּתְעַלֶּף; וַיִּשְׁאַל אֶת-נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר, טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי. כל כך חם וקשה ליונה שהוא מבקש למות. עתה מגיעה שאלתו השנייה של אלוהים היטב חָרָה לָךְ, ועליה יונה משיב: היטב חָרָה-לִי עַד-מָוֶת. זו הנקודה שאליה רצה אלוהים להגיע. זה המקום שבו הוא רוצה להעמיד את יונה כדי לשים בפניו מראה.

שוב נפנה את תשומת ליבם של התלמידים למילים מנחות בכתוב ומשמעותן.

מה ביקש אלוהים למסור ליונה באור השמש המכה וללא צל?

אלוהים מבקש להראות ליונה באופן בהיר, כי אין הוא יכול להתווכח עימו על דרך ההנהגה את העולם. אין הוא יכול לראות עצמו בר פלוגתא של אלוהים בוויכוח כל כך מכריע וקובע גורלות של חיים ומוות. מדוע לא? איך מעביר אלוהים מסר זה? יונה מבקש פעמיים למות. אלוהים מסב את תשומת ליבו של יונה כמו גם את תשומת לב הקוראים לסיבת רצונו למות – חורה לו עד מות. זה המקום לשים לב למילה חוזרת נוספת – וַיֵּרַע אֶל-יוֹנָה, רָעָה גְדוֹלָה; וַיִּחַר, לוֹ (ד' 1) וַיִּמַן ה'-אֱלֹהִים קִיקִיּוֹן וַיַּעַל מֵעַל לְיוֹנָה, לְהִיּוֹת צֶל עַל-רֹאשׁוֹ, לְהַצִּיל לוֹ, מִרְעָתוֹ (ד' 6).

הרעה הראשונה היא רעה מנקודת מבטו של יונה על כך ש - וַיֵּרַא הָאֱלֹהִים אֶת-מַעֲשֵׂיהֶם, כִּי-שָׁבוּ מִדְרָכָם הָרָעָה; וַיִּנְחַם הָאֱלֹהִים, עַל-הָרָעָה אֲשֶׁר-דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת-לָהֶם-וְלֹא עָשָׂה. רע ליונה כי אלוהים ניחם על הרעה שביקש לעשות לאנשי נינווה ששבו מדרכם הרעה. הרעה השנייה היא משום שיונה סובל פיזית. השמש המכה ורוח הקדים החרישית והאובדן הפתאומי של הקיקיון (שגם הופיע בפתאומיות), מקשים על יונה ומרעים את מצבו. האמנם יכול יונה המוגבל כל כך בצרכיו, להתווכח עם אלוהים על גורלם של אלפי בני אדם? האם מי שמוכן למות בגלל דרכי הנהגת העולם שלא נראות לו, כמו שהוא מוכן למות כי חם לו, יכול לראות נכוחה את פני הדברים? האם השקפתו שאנשי נינווה ראויים לרעה שאלוהים תכנן עבורם יכולה להיות מונעת מהשקפת עולם אובייקטיבית?

נלמד את התלמידים את המילה "אגוצנטריות" המורכבת מ"אגו" מילה יוונית שמשמעותה – 'אני' וצנטר – 'מרכז'. אדם אגוצנטרי הוא אדם שרואה עצמו במרכז. מובן שכולנו רואים עצמנו במרכז, אנחנו רואים את העולם מתוך עצמנו, אולם יש טווח של יכולות ראייה של אנשים – מחוסר יכולת לראות את העולם אלא דרך עיני המתבונן ועד לאנשים היכולים להעמיד עצמם במקומו של הזולת ולהבין דברים דרך נקודות מבטו, להבין את צרכיו ואת מניעו. ככל שאדם יכול לראות מעבר לעצמו – עולמו מתעשר.

האם יונה מונע מאגוצנטריות? אני אני ושוב אני

לצערנו, ניאלץ להשיב בחיוב על שאלה זו. יש ביונה היבט אגוצנטרי מובהק. את האגוצנטריות של יונה יכולה אוזן רגישה ללמוד מתוך קשב לדברי יונה:¹ הַלֹּא-זֶה דְבָרִי (אני משמיע את דברי כנגד דבר ה').

עַד-הַיּוֹתִי עַל-אֲדַמְתִּי

עַל-כֵּן קִדַּמְתִּי, לְבָרַח תַּרְשִׁישָׁה

כִּי יִדְעֵתִי ...

קָח-נָא אֶת-נַפְשִׁי מִמֶּנִּי:

כִּי טוֹב מוֹתִי, מִחַיִּי

האם יונה מונע מאגוצנטריות? יונה מתעלם ממידת הרחמים שננקטה כלפיו

נשים לב כי יונה עצמו זכה פעמיים למידת הרחמים של אלוהים, בניגוד להשקפת עולמו. אך אין הוא מעלה על דעתו להתווכח על כך. ספק אם הוא בכלל מודע לכך. פעם אחת כאשר הפר את הוראתו של אלוהים, ולאחר סבלו בבטן הדג התפלל אל האל שהושיע אותו והוציאו מבטן הדג. האם על פי מידת הדין לא היה ראוי להעניש את הנביא המורד בחומרה? אולי מוות הוא דינו של מי שממרה את פי ה'?

¹ ענין זה למדתי מידידתי יעל רשלבך שעברה על המאמר ואני מודה לה על הערותיה.

	<p>המרד נגד אלהים נמשך גם בפרק ד' בעזרת הכוון המנוגד ובעזרת הפועל "ראה":</p> <p>כך בפס' 5 וַיֵּצֵא יוֹנָה מִן-הָעִיר - אנו מצפים שיונה יחזור לביתו שהרי סיים את שליחותו. אבל הוא הולך ויושב <u>מזרחית</u> לנינווה. הוא היה צריך לחזור לארץ – <u>מערבה</u>, אבל יונה יושב מקדם-מזרחה לעיר - שוב הולך בכוון ההפוך. כמו בפרק א' כשיונה ברח מה' מערבה.</p> <p>יונה לא מקבל את חזרתם בתשובה של אנשי נינווה, והוא רוצה להוכיח לה' שאין סיבה לסלוח להם. הוא מחכה עד אָשֶׁר יֵרָאָה, מה-יְהִי בְעֵיר מחכה שיחטאו ובכך יוכיח את צדקתו כלפי ה'. הראייה של יונה היא <u>בניגוד</u> לראיית ה' בפרק ג' 10 <u>יֵרָא</u> הָאֱלֹהִים אֶת-מַעֲשֵׂיהֶם, כִּי-שָׁבוּ מִדְרָכָם הָרָעָה; וַיִּנְחָם הָאֱלֹהִים.²</p> <p>פעם שנייה הצמיח אלוהים קיקיון בעבור יונה שהצל עליו והוא שמח בו שמחה גדולה. הקיקיון לא "הגיע" ליונה, הוא לא זכה בו בשל איזה מעשה כלשהוא. היתה זו מידת החסד האלוהית שנתנה לו נינוחות זו, גם אם זמנית. יונה זוכר היטב להתלונן על אובדן הקיקיון אבל על עצם הופעתו אין הוא מודה או רואה בה ביטוי של חסד.</p>
<p>חשוב להכיר לתלמידים את הפרשנות הקדומה לתנ"ך ובהם את מדרשי חז"ל, במקרה זה דרך פרקי דרבי אליעזר והמכילתא.</p> <p>התובנה שלפעמים כישלון הוא הצלחה ראוי להתעכבות ולדיון. הוא מזמן עיסוק גם במקרים כאלה מחיינו היום.</p>	<p>האם יונה מונע מאגוצנטריות? האם יונה סירב לשליחות רק מטעמים אידיאולוגיים?</p> <p>מן המסופר בפרק ד' ברור כי המניע של יונה הוא התנגדותו לסליחת האל כתגובה לחזרתם בתשובה של אנשי נינווה. יונה צפה את תגובת אנשי נינווה ואת החזרה בו מכוונתו של אלוהים (הָלוֹא-זֶה דְּבָרִי עַד-הַיּוֹתִי עַל-אֲדַמְתִּי--עַל-כֵּן קִדְמְתִּי, לְבָרַח תִּרְשִׁישָׁה).</p> <p>אולם פרשנים הציעו כי מאחורי האמירה המפורשת של יונה מסתתרים מניעים נוספים.</p> <p>למשל מדרש של חז"ל על ספר שמות – המכילתא – מפרש כי המניע של יונה ולפיו לא רצה יונה ללכת לעיר האשורית נינווה והיה מעוניין כי היא לא תינצל. אותה אשור היתה צפויה לשעבד את ישראל ולבסוף אף החריבה את ממלכת ישראל ובירתה שומרון.</p> <p>ניתן לומר כי מניע זה איננו אגוצנטרי. זהו מניע לאומי בעוד אלוהים שלח את יונה למשימה אוניברסלית.</p> <p>על פי מדרש אגדה של חז"ל, "פרקי דרבי אליעזר", יונה חשש שינבא על נינווה כי היא תיהפך. הוא חשש שבעקבות נבואתו אנשי נינווה אכן יחזרו בתשובה, ה' יתחרט ונינווה לא תיהפך. כך יוצא שנבואת יונה לא תתגשם. אם נבואה לא מתגשמת, הנביא שאמרה - על פי מחשבה זו - הוא נביא שקר.</p> <p>יונה לא הבין כי הרעיון הבסיסי של הנבואה הוא שהנביא ייכשל. אם הנביא מאיים בעונש ובעקבות דבריו נוצר תהליך של חזרה בתשובה ובסופו של דבר העונש לא מתקיים – זוהי הצלחת הנביא ולא כישלונו. אולם על פי מדרש זה, יונה חשש לשמו הטוב ואולי אף לחייו אם ייתפס כנביא שקר.</p>
<p>ראוי ללמד מהי "שאלה ריטורית" ומה תפקידה.</p>	<p>המילה האחרונה – של אלוהים</p> <p>יונה לא חס על הקיקיון הוא חס על עצמו. ובמשפט החותם את הספר מעמיד אותו אלוהים על כך במרומז. ראוי לשים לב לכך שזהו הספר היחיד בתנ"ך המסתיים בסימן שאלה. משפט זה הוא כמובן שאלה ריטורית, אולם דא עקא, דווקא סיום בשאלה הוא עוצמתי וחודר, כי הוא מותיר את הקורא להמשיך לחשוב על הדברים.</p> <p>למעשה הוא אומר אלוהים ליונה: איך אתה יכול לחשוב שעמדותיך יכולות לקבוע גורלות של אנשים. אתה יכול לחוס על קיקיון, אבל תתנגד לכך שאחוס על עיר גדולה כמו נינווה?</p> <p>וכדברי איש ספרות המקרא שלמה דב גויטיין:</p>

² ראה הערה 1.

שני טעמים ניתנו בפרק ד' לרחמי האל על נינוה: היא עיר גדולה, האל עמל בה הרבה וגידלה ואינו רוצה להשחית את מעשי ידיו. ויש בה "אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו" כלומר תינוקות שלא חטאו ובהמה רבה. בסוף פרק ג' היה כתוב: "וירא האלוהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה וינחם אלוהים". אבל כאן במעשה הקיקיון לא ניתן הטעם הזה. כאן למד יונה שהיחס בין התשובה של האדם ובין רחמי האל אינו כל כך פשוט, אלא נבצר ונשגב מהבנת האדם.

ועל יסוד פירוש זה אפשר גם להבין ביתר בירור את התנהגותו המוזרה של הנביא. כל זמן שהיה צריך לחשוב שחרטת אלוהים באה עקב תשובת אנשי נינוה בלבד, יכול היה לטעון כל מיני טענות, למשל שתשובת בני אדם היא בת חלוף ואין לסמוך עליה, ... עכשיו שלימדו אותו מן השמים שרחמי ה' אינם תלויים דווקא במעשי בני האדם, אין לו לנביא אלא - להאלם דומיה.

ואם היה יונה עונה מה היה אומר לדעתכם?

מוצע לספר עתה סיפור שגוי בכיתה. כדאי לתקן את השגיאה רק לאחר התרגיל המוצג בעקבותיו. אמנם המידע בבסיסו שגוי אולם הוא מאפשר להביא לתלמידים את הסיפור המרתק של קומראן.

זוהו הסיפור:

במערות קומראן שבהן נמצאו באופן מסתורי ומדהים טקסטים מקראיים עתיקים שנשתמרו מעל אלפיים שנה במערות ליד ים המלח נמצא גם סיפור יונה. עד כאן המידע נכון. ועתה בא החלק השגוי:

בטקסט של יונה שהתגלה בקומראן נמצאו בסיום הספר עוד ארבע מילים ברורות וכשמונה עד עשר מילים שאינן ברורות ולא ניתן להבין מה נכתב בהן. המילים הברורות הן:

וַיֵּאמֶר יוֹנָה אֶקְהָה ה' .... ועתה יש מקום לכשמונה עד עשר מילים, אולם הן בלתי קריאות.

מה הייתם חושבים שיונה אמר?

ביבליוגרפיה

איזנברג יהודה, שלוש בריחותיו של יונה

<http://www.daat.ac.il/he-il/tanach/iyunim/neviim/treyasar/yona/shalosh.htm>

גויטיין שלמה דב, ספר יונה

<http://www.daat.ac.il/he-il/tanach/iyunim/neviim/treyasar/yona/%d7%a1%d7%a4%d7%a8-%d7%99%d7%95%d7%a0%d7%94.htm>

סימון אוריאל, ספר יונה (הרצאה מצולמת)

<http://mvofakim.cet.ac.il/ShowItem.aspx?ItemID=20948d3d-3c1f-4f7f-81e1-40c6fcb6ec7b&lang=HE>

B

פרנקל לאה, ורחמיו על כל מעשיו למשמעותו של ספר יונה

<http://www.daat.ac.il/he-il/tanach/iyunim/neviim/treyasar/yona/frenkel-rachamav-al-kol.htm>

ציפור משה, ספר יונה – "מדריך" לחזרה בתשובה?

http://mikrarevivim.blogspot.co.il/2010/09/blog-post_08.html

צמודי יוסף, הקיקיון של יונה

<http://www.daat.ac.il/he-il/tanach/iyunim/neviim/treyasar/yona/zmudi-hakikayon.htm>